

**«Μια φορά κι έναν καιρό ήταν οι διάλεκτοι»: Μύθοι και
πραγματικότητες σχετικά με τη χρήση και τον ρόλο των
νεοελληνικών γεωγραφικών διαλέκτων**

**“Once upon a time there were the dialects”: Myths and realities
regarding the use and the role of Modern Greek dialects**

Μαρίνα Τζακώστα

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Περίληψη

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι η εξοικείωση του αναγνώστη με μύθους και πραγματικότητες που διέπουν τη χρήση των νεοελληνικών διαλέκτων και τον ρόλο που αυτές μπορούν να διαδραματίσουν ως φορείς πολιτισμικής κληρονομιάς αλλά και ως εργαλεία γλωσσική διδασκαλίας. Θα παρουσιάσουμε την πορεία της έρευνας που αποτυπώνει τις απόψεις διαλεκτόφωνων και μη διαλεκτόφωνων ομιλητών σχετικά με την αξία των διαλέκτων και το κατά πόσο αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν δημιουργικά. Με το δεδομένο ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι συνιστούν πλήρη γλωσσικά συστήματα, ίσης αξίας με την Κοινή Νεοελληνική (KNE), θα συζητήσουμε ερευνητικά πορίσματα τα οποία αναδεικνύουν τους παράγοντες που επηρεάζουν τη διαλεκτική ταυτότητα των ομιλητών μιας διαλέκτου και τους τρόπους με τους οποίους οι διάλεκτοι μπορούν να ενσωματωθούν την εκπαίδευση.

Abstract

Aim of this paper is the reader's acquaintance with myths and realities which define the use of Modern Greek dialects and the role that the latter can play as carriers of cultural heritage and tools of language teaching. We will present the findings of research which depicts speakers' opinions regarding the value of dialects and the degree to which they can be used productively. With the given that Modern Greek dialects are complete linguistic system equal to the standard language, we will discuss research which shed light to the factors that drive dialectal identity and the ways dialects may be incorporated in education.

1. Εισαγωγή

Η μελέτη των γεωγραφικών ποικιλιών σε θεωρητικό και εφαρμοσμένο επίπεδο είναι σημαντική λόγω της ανάγκης διάσωσης και διατήρησης των γλωσσικών συστημάτων που μιλιούνται από διαφορετικές ομάδες. Η αποδυνάμωση των γεωγραφικών ποικιλιών συχνά οφείλεται στην άποψη ότι η χρήση της Κοινής Νεοελληνικής (στο εξής ΚΝΕ) είναι το μέσο επίτευξης κοινωνικής και οικονομικής ανέλιξης. Παράλληλα, η αστικοποίηση οδηγεί στην εγκατάλειψη των διαλέκτων ως παράγοντα κοινωνικού στιγματισμού (Παπαναστασίου, 2015) και έκανε ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη διδασκαλίας της γλώσσας μέσω ενός πρότυπου ρυθμιστικού κώδικα (Ντίνας, 2004, Παπαναστασίου, 2015, Σίντος, 2015). Ο πρότυπος κώδικας συνιστά επίσης μια γλωσσική ποικιλία και καθιστά περισσότερο ομοιογενή την εκπαιδευτική διαδικασία δημιουργώντας την αίσθηση μιας ελιτίστικης γλώσσας (βλ. Κακριδή, & συν. 2000, Καραντζή-Ανδρειωμένου, 2011, Παπαναστασίου, 2015, Καψάσκη & Τζακώστα, 2016).

Από την άλλη μεριά, κάποια προτίμηση για τη διατήρηση διαλέκτων μπορεί να οφείλεται α) στο πληθυσμιακό εύρος των διαλεκτόφωνων ομιλητών, β) στον βαθμό εντοπιότητας της διαλέκτου, γ) στην αντίληψη των ομιλητών ότι οι γλωσσικές ποικιλίες δεν είναι υποδεέστερες της ΚΝΕ, δ) στον χρόνο ενσωμάτωσης του τύπου όπου μιλιέται η διάλεκτος στην επικράτεια, ε) στην τυπολογική διαφοροποίηση των διαλέκτων από την ΚΝΕ, στ) στη διαλεκτική ταυτότητα των ομιλητών (βλ. Παπαναστασίου, 2015, Τζακώστα 2019, για συζήτηση).

Συνοψίζοντας, οι μύθοι οι οποίοι επικρατούν όσον αφορά την αξία των γεωγραφικών διαλέκτων και τον ρόλο που αυτές μπορούν να παίξουν εντός και εκτός τάξης είναι οι εξής:

- Οι διάλεκτοι συνιστούν γλωσσικές αποκλίσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται σε πολύ αυστηρά πλαίσια
- Οι διάλεκτοι συνιστούν περιθωριακές και γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες αποτελούν τροχοπέδη για την οικονομική και κοινωνική ανέλιξη του ατόμου
- Οι διάλεκτοι είναι κατώτερες γλωσσικές ποικιλίες συγκριτικά προς την ΚΝΕ, επομένως δεν υπάρχει λόγος να διδάσκονται ή να χρησιμοποιούνται
- Η χρήση των διαλέκτων στο σχολείο είναι δυνατόν να δημιουργήσει μαθησιακά προβλήματα (βλ. Παπαναστασίου, 2015).

Στο παρόν άρθρο διερευνούμε την ισχύ των μύθων αυτών καθώς και το κατά πόσο σχετίζονται με την επιστημονική πραγματικότητα. Διάφορες μελέτες επισημαίνουν τον ευεργετικό ρόλο που οι γλωσσικές ποικιλίες μπορούν να διαδραματίσουν στη γλωσσική ανάπτυξη και διδασκαλία (βλ. Adger et al., 2007, Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009, Τσιπλάκου & Χατζιωάννου, 2010). Στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) δίνεται έμφαση στην επικοινωνιακή χρήση της γλώσσας. Μόνο έμμεσα ενθαρρύνεται η χρήση και διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων (Υπουργική Απόφαση Γ2/21072β ΦΕΚ 304/τ. Β'/13-3-2003, Υπουργική Απόφαση Γ2/21072α ΦΕΚ 303/τ. Β'/13-3-2003). Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (Ν.Π.Σ.) (2011) επισημαίνει άμεσα την ανάγκη χρήσης και διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως μέσου διατήρησης της γλωσσικής κληρονομιάς.

2. Έρευνες για τον ρόλο και την αξία των διαλέκτων

Στα κεφάλαια 2 και 3 θα συνοψίσουμε πορίσματα ερευνών που αφορούν φυσικούς ομιλητές, εκπαιδευτικούς και σπουδαστές όλων των βαθμίδων που διερευνούν μεταξύ άλλων και τους προαναφερθέντες μύθους. Έτσι, σεργασία της Πλαδή (2001), οιομάδες διαλεκτόφωνων ηλικιωμένων, αλλά και νεαρότερων ενηλίκων και εφήβων, οι οποίοι θεωρούν ότι η μητρική τους, τα λιτοχωρίτικα, είναι 'κατώτερη' γλώσσα που δεν μιλιέται σωστά, είναι αυτοί που επίσης συνδέουν τη διατήρηση της γλώσσας τους με τη διατήρηση της πολιτισμικής τους κληρονομιάς. Η αντιφατική στάση των ομιλητών καθορίζεται, αφενός, από τα συναισθήματά τους και, αφετέρου, από τις επικρατούσες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες.

Μαθητές του Λυκείου Σουφλίου είναι θετικοί στη χρήση των διαλεκτικών ποικιλιών και βρίσκουν σημαντική τη διδασκαλία τους (Καμπάκη-Βουγιουκλή & Δούρου, 2015), ενώ μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Δράμας θεωρούν την αντιπαραβολική διδασκαλία αρχαίων ελληνικών και ποντιακή διαλέκτου ενδιαφέρουσα διότι δίνεται στη διάλεκτο η δυνατότητα να αναδειχθεί ως ίση αξίας με τη νόρμα (Συμεωνίδης, υπό δημ., Συμεωνίδης & Φώλια, 2013). Από την άλλη μεριά, μαθητές μεγάλων αστικών κέντρων δείχνουν κάποια ανοχή στις διαλέκτους, αλλά υποστηρίζουν ότι η χρήση τους είναι δυνατόν να δυσχεραίνει την εύρεση εργασίας (βλ. Ματθαιουδάκη, 2015).

Οι διαγλωσσικά αποκρυσταλλωμένες απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τα 'σωστά' και τα 'λάθη' της γλωσσικής διδασκαλίας (Edwards, 1989, βλ. Πλαδή & συν.,

2011) επιβεβαιώνονται και στη μελέτη της Μαγαλιά (2000) όπου τόσο εκπαιδευτικοί όσο και μαθητές υψηλών επιδόσεων αποδέχονται περισσότερο τις κοινωνικές παρά τις γεωγραφικές διαλέκτους. Στην πλειοψηφία τους, οι εκπαιδευτικοί προκρίνουν τη διδασκαλία της νόρμας *‘καθαρισμένης’* από διαλεκτικά στοιχεία.

3. Έρευνες για τη διδασκαλία της κρητικής διαλέκτου

Περνώντας στην κρητική διάλεκτο, η οποία είναι γλωσσική ποικιλία με τον μεγαλύτερο πληθυσμό ομιλητών στην ελληνική επικράτεια, πρέπει να σημειώσουμε ότι έχουν γίνει αξιόλογες, αλλά μεμονωμένες προσπάθειες ενσωμάτωσής της στη γλωσσική διδασκαλία. Συγκεκριμένα, η Πολάκη (2016), ο Στρατιδάκης (2007) και ο Στρατιδάκης & μαθητές (2008) κατάφεραν να ενεργοποιήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών δευτεροβάθμιας και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στον ν. Ρεθύμνου, αντιστοίχως. Η Πολάκη συσχέτισε τυπολογικά τις νεοελληνικές διαλέκτους με την αρχαία ελληνική σε μορφοφωνολογικό και λεξιλογικό επίπεδο αποκαλύπτοντας ομοιότητες μεταξύ των αναγεννησιακών κρητικών κειμένων και της ΚΝΕ και εμπλέκοντας τους μαθητές στη μεταγραφή κειμένων της ΚΝΕ στην κρητική με τη μορφή μαντινάδων. Από την άλλη μεριά, ο Στρατιδάκης εργάστηκε συστηματικά με τους μαθητές του στη σύνταξη ευχετήριων μαντινάδων και γλωσσοδετών στην κρητική διάλεκτο. Στον αντίποδα βρίσκεται η έρευνα της Πλουμίδη (2016) που διεξήχθη με μαθητές γονέων μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Ηράκλειο της Κρήτης και ανέδειξε τις απόψεις των γονέων περί της κατωτερότητας των διαλέκτων έναντι της ΚΝΕ. Η χρήση των διαλέκτων θεωρείται ως τροχοπέδη για τη σχολική, μορφωτική και κοινωνική εξέλιξη του ατόμου.

Στην έρευνα των Καψάσκη & Τζακώστα (2016) διερευνώνται οι στάσεις φιλόλογων οι οποίοι υπηρετούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στον ν. Ρεθύμνου. Παρόλο που οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν διαλεκτόφωνοι σε ποσοστό 54,3% (στην πλειοψηφία τους (73,7%) είναι φυσικοί ομιλητές της κρητικής διαλέκτου), ενθαρρύνουν τη χρήση των διαλέκτων στο επίπεδο του προφορικού και όχι του γραπτού λόγου. Μάλιστα, οι φιλόλογοι παρουσιάζονται αρκετά σκεπτικοί σχετικά με το κατά πόσο η ενσωμάτωση της διδασκαλίας των γεωγραφικών ποικιλιών στα σχολεία είναι εφικτή ή θα μπορούσε να είναι αποδοτική. Παρόλ' αυτά, σε σχετικό ερώτημα που τους τέθηκε, υποστηρίζουν σε ποσοστό 91,4% ότι η διάλεκτος είναι γλωσσικό σύστημα ίσης αξίας με την ΚΝΕ.

Σε ανάλογη έρευνα συμμετείχαν μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από τον ν. Αιτωλοακαρνανίας (Ναύπακτος), και τον ν. Ρεθύμνου (Ρέθυμνο) (Τζακώστα, 2019). Οι μαθητές συνολικά θεωρούν ότι οι φιλόλογοι είναι αυτοί οι οποίοι ενθαρρύνουν τη χρήση της διαλέκτου στην τάξη. Υποστηρίζουν ότι σε γενικά γραμμές δεν αποθαρρύνονται να χρησιμοποιούν τη διάλεκτό τους, μολονότι οι εκπαιδευτικοί αποφεύγουν να χρησιμοποιούν κάποια διάλεκτο στο σχολείο. Τα ποσοστά μη χρήσης της διαλέκτου είναι αυξημένα για την περιοχή της Ναυπάκτου (59,1%) συγκριτικά προς τα αντίστοιχα ποσοστά των μαθητών του Ρεθύμνου (31,3%). Τα ποσοστά αυτά σε συνδυασμό με το ότι οι Κρήτες μαθητές α) μιλούν τη διάλεκτό τους σε υψηλότερο ποσοστό (43,8%) συγκριτικά προς τους Αιτωλοακαρνανέες μαθητές (27,3%) και β) θεωρούν σε μεγαλύτερα ποσοστά τη διάλεκτό τους ως ίσης ή και μεγαλύτερης αξίας από την ΚΝΕ συνιστούν σημαντικές ενδείξεις για την υψηλότερη διαλεκτική ταυτότητα των Κρητών μαθητών έναντι των Αιτωλοακαρνανών (βλ. αναλυτικότερα Τζακώστα, 2019).

Διεξήγαμε παρόμοια μελέτη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, συγκεκριμένα σε Νηπιαγωγεία του ν. Ρεθύμνου, προκειμένου να διερευνήσουμε αν οι απόψεις των εκπαιδευτικών είναι διαφορετικές δεδομένου ότι, στη βαθμίδα αυτή της εκπαίδευσης και ειδικά στο Νηπιαγωγείο η διδασκαλία της γλώσσας δεν είναι ρυθμιστική (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2019). Όπως φαίνεται από τα πορίσματα της έρευνας, το 54,8% των νηπιαγωγών δεν χρησιμοποιούν τη διάλεκτο στο σχολείο. Για τους διαλεκτόφωνους, η χρήση της διαλέκτου αποτυπώνεται στην προφορά (57,14%), την προφορά σε συνδυασμό με το λεξιλόγιο (21,43%), το λεξιλόγιο σε συνδυασμό ιδιάζουσες μορφοσυντακτικές δομές (7,14%) και όλα τα επίπεδα συνδυαστικά σε ποσοστό 14,29%. Η αξία της κρητικής διαλέκτου δεν αναγνωρίζεται μόνο από τους χρήστες της. Το 83,9% υποστηρίζουν ότι η διάλεκτος είναι ίσης αξίας με την ΚΝΕ, χωρίς να λείπουν οι νηπιαγωγοί οι οποίοι θεωρούν ότι η διάλεκτος είναι ανώτερη από την ΚΝΕ, επαναφέροντας με αυτόν τον τρόπο το ζήτημα της έντονης διαλεκτικής ταυτότητας των Κρητών.

Σε ερώτημα για το αν οι διάλεκτοι έχουν θέση στην εκπαιδευτική διαδικασία, το 54,8% των εκπαιδευτικών απαντούν ότι οι διάλεκτοι είναι χρήσιμες στη γλωσσική διδασκαλία, ενώ το 32,3% υποστηρίζει ότι οι διάλεκτοι πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο όταν αυτό είναι απολύτως απαραίτητο (βλ. αναλυτικότερα Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2019). Οι μαθητές χρησιμοποιούν την κρητική διάλεκτο στη τάξη σε ποσοστό 51,61%, σε επίπεδο προφοράς (48,39%), προφοράς και λεξιλογίου (32,26%),

λεξιλογίου και χρήσης ιδιαζουσών μορφοσυντακτικών δομών (9,60%) και σε όλα τα επίπεδα γραμματικής ανάλυσης σε ποσοστό 9,68%.

Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι συμμετέχοντες στην έρευνα φοιτητές, κυρίως φυσικοί ομιλητές της κρητικής και της κυπριακής διαλέκτου, αποδίδουν υψηλή αξία στις διαλέκτους αναδεικνύοντας την έντονη διαλεκτική ταυτότητα των Κρητών και Κύπριων φοιτητών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι φοιτητές τεχνικών και πολυτεχνικών σχολών καθώς και σχολών φυσικών επιστημών είναι περισσότερο ανοιχτοί στη δημιουργική χρήση της διαλέκτου δεδομένου ότι, σε αντίθεση με φοιτητές φιλοσοφικών σχολών και σχολών επιστημών της αγωγής, παραμένουν σχετικά ανεπηρέαστοι από τη ρύθμιση που επιβάλλει η χρήση ενός πρότυπου κώδικα (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2019).

4. Συμπεράσματα

- Οι μελέτες που συζητήθηκαν υπογράμμισαν το γεγονός ότι οι μύθοι σχετικά με τη σημασία της χρήσης των διαλέκτων επιβιώνουν συστηματικά, χωρίς, ωστόσο, αυτοί να τυγχάνουν επιστημονικού ερείσματος. Όπως διαπιστώνεται, έντονη είναι η αμηχανία των εκπαιδευτικών να διαχειριστούν τον πλούτο του γλωσσικού υποβάθρου των μαθητών τους, αν και αναγνωρίζουν την αξία των διαλεκτικών ποικιλιών.
- Παρά το γεγονός ότι τόσο εκπαιδευτικοί όσο και μαθητές έκαναν προτάσεις διδασκαλίας των διαλέκτων (π.χ. εντατική χρήση διαλεκτικών κειμένων κατά τη γλωσσική διδασκαλία, δημιουργία γλωσσικών παιχνιδιών, δραματοποιήσεις σε διαλεκτικό λόγο), η αντιφατική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών υπογραμμίζει την ανάγκη ενίσχυσης της διδασκαλίας των γλωσσικών ποικιλιών όχι μόνο σε επίπεδο αναλυτικού προγράμματος σπουδών αλλά και διαρκούς επιμόρφωσης και διάχυσης της παραγόμενης επιστημονικής γνώσης η οποία διαρκώς αναδεικνύει τα πλεονεκτήματα της χρήσης των διαλέκτων και της αντιπαραβολικής διδασκαλίας τους με την ΚΝΕ καθώς και την ευεργετική επίδραση που η χρήση των διαλέκτων μπορεί να έχει για τη διάσωση και διατήρηση του τοπικού πολιτισμού. Ιδιαίτερως αποτελεσματική και ενδιαφέρουσα για τη γλωσσική διδασκαλία μπορεί να αποδειχτεί η δημιουργική χρήση διάφορων υπαρχουσών ψηφιακών δεξαμενών ‘ζωντανού’ διαλεκτικού γλωσσικού υλικού (π.χ. www.vocalect.eu, www.mohi.edc.uoc.gr) (βλ. Τζακώστα & Κουφού 2019, για πρώτα αποτελέσματα).

Βιβλιογραφία

- Adger, C.T., Wolfram, W. & D. Christian. (2007). *Dialects in schools and communities*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών ΔΕΠΠΣ και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Δημοτικού-Γυμνασίου. (2003). Υπουργική Απόφαση Γ2/21072^α, ΦΕΚ 303/τ. Β'/13-3-2003.
- Edwards, J. (1989). *Language and disadvantage. Studies in disorders of communication*. London: Cole and Whurr Ltd.
- Κακριδή, Μ., Κατή, Δ., & Νικηφορίδου, Κ. (2000). Γλωσσική ποικιλία και σχολική εκπαίδευση. *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 2.
- Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. & Δούρου, Χ. (2015). Το γλωσσικό ιδίωμα του Σουφλίου: γλωσσικές συμπεριφορές μαθητών Λυκείου σε εκπαιδευτικό περιβάλλον. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές* (95-116). Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός.
- Καραντζή-Ανδρειωμένου, Χ. (2011). Γλωσσικές ποικιλίες και εκπαίδευση: Όψεις της ελληνικής εμπειρίας. Στα *Πρακτικά του 6ου συνεδρίου ιστορίας της εκπαίδευσης*. (446-454). Πάτρα: Παν/μιο Πατρών.
- Καψάσκη, Α. & Μ. Τζακώστα. (2016). Στάσεις καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 36, 161-174.
- Μαγαλιά, Α. (2000). *Γλωσσικές προκαταλήψεις εκπαιδευτικών. Θεωρητική προσέγγιση και εμπειρική έρευνα*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
- Ματθαιουδάκη, Μ. (2015). Πρόγραμμα ΔΙΑΦΩΝΗΝ: Η ανάδειξη των νεοελληνικών διαλέκτων και η ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Στο Μ. Τζακώστα, Μ. (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές* (117-140). Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός.
- Ντίνας, Κ. (2004). Γραμματισμός-πολυγραμματισμοί και διαπολιτισμική διδασκαλία. Στο Π. Γεωργογιάννης (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο*. (193-206). Πάτρα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

- Ντίνας, Κ. & Ζαρκογιάννη, Ε. Χ. (2009). *Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση του ιδιώματος Αφάντου Ρόδου*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Παπαναστασίου, Γ. (2015). Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση* (3-48). Αθήνα: Gutenberg.
- Πλαδή, Μ. (2001). Γλωσσικές στάσεις και διαλεκτική υποχώρηση. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 21, 618-629.
- Πλαδή, Μ., Οκαλίδου, Α. & Παπαγεωργίου, Β. (2011). Διαλεκτική παρείσφρηση στον προφορικό και γραπτό λόγο μαθητών τυπικής ανάπτυξης στο Πυργί Χίου και στο Λιτόχωρο Πιερίας: Προς μια τυπολογία της γλωσσικής συμπεριφοράς των διαλεκτόφωνων μαθητών. *Γλωσσολογία*, 19, 23-31.
- Πλουμίδη, Ε. (2016). Νεοελληνικές διάλεκτοι στην εκπαίδευση: διερευνώντας τις στάσεις γονέων μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. *Ηλεκτρονικά Πρακτικά του 8^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου του Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης*.
- Πολάκη, Μ. (2016). Προτάσεις ενσωμάτωσης της κρητικής διαλέκτου στη διδασκαλία. Προφορική ανακοίνωση στο 7^ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας και Γλωσσολογικής Θεωρίας. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας και της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο «Νέο Σχολείο» – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών*. (2011). Οριζόντια Πράξη, MIS: 295450. Αθήνα.
- Σίντος, Φ. (2015). *Εναισθητοποίηση των παιδιών σε θέματα γλωσσικής ποικιλίας (γεωγραφικής, κοινωνικής, φυλετικής)*. Χειρόγραφο. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Στρατιδάκης, Χ., & και μαθητές. (2007). *Ευχετήριες μαντινάδες στο κινητό τηλέφωνο: σχολιασμένη έκδοση 325 μαντινάδων*. Ρέθυμνο: Αυτοέκδοση.
- Στρατιδάκης, Χ., & μαθητές. (2008). *Καθαρογλωσσίδια: σχολιασμένη έκδοση 170 κρητικών γλωσσοδετών*. Ρέθυμνο.
- Συμεωνίδης, Β. (2015). Η θέση των διαλέκτων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: ένα παράδειγμα αξιοποίησης της ποντιακής. Πρακτικά του πανελλήνιου γλωσσολογικού Συνεδρίου *Γεωγραφικές και Κοινωνικές Ποικιλίες της Νέας*

Ελληνικής Γλώσσας και η Παρουσία τους στην Εκπαίδευση. Τζαρτζάνεια 2012
(132-141). Βόλος.

- Συμεωνίδης, Β. & Φώλια, Σ. (2013). Μαθητική δημιουργικότητα με χρήση των Νέων Τεχνολογικών για την αξιοποίηση της ποντιακής διαλέκτου στο μάθημα των αρχαίων ελληνικών. *Πρακτικά του 3ου πανελλήνιου συνεδρίου Ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία*. Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Τζακώστα, Μ. (2019). *Στάσεις μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο*. *Γλωσσολογία*, 27, 43-56.
- Τζακώστα, Μ. & Κ.-Ει. Κουφού (2019). *Ενίσχυση της διαλεκτικής γλωσσικής συνειδητοποίησης μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μέσω ενός προγράμματος διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων*. Στο Ράλλη, Α., Π. Μπάρκας, Β. Joseph & Σ. Μπόμπολας (επιμ.). *Πρακτικά του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας και γλωσσολογικής Θεωρίας*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών & Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων Τμήματος Φιλολογίας, 357-369.
- Τζακώστα, Μ. & Ε. Μπετεινάκη (2019). *Στάσεις φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο*. Στο Ράλλη, Α., Π. Μπάρκας, Β. Joseph & Σ. Μπόμπολας (επιμ.). *Πρακτικά του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας και γλωσσολογικής Θεωρίας*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών & Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων Τμήματος Φιλολογίας, 339-355.
- Τσιπλάκου, Σ., & Χατζιωάννου, Ξ. (2010). Η διδασκαλία της γλωσσικής ποικιλότητας: μια διδακτική παρέμβαση. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 30, 617-629.